

УДК 930.25:929Роз(477):82=161.2

*І. С. Корчемна,
кандидат історичних наук
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського*

**АРХІВ ПИСЬМЕННИКА, ПОЕТА О. Д. РОЗУМІЄНКА У ФОНДАХ
ІНСТИТУТУ РУКОПISУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ
УКРАЇНИ ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

За матеріалами особового архівного фонду українського письменника, поета та журналіста Омеляна Дмитровича Розумієнка висвітлено його життєвий та творчий шлях; проаналізовано склад та зміст документів його особового архівного фонду; визначено коло спілкування митця.

Ключові слова: Інститут рукопису НБУВ, особовий архівний фонд, Омелян Дмитрович Розумієнко, література, поезія, публіцистика.

Комплекс особових фондів діячів літератури та мистецтва, чії архіви зберігаються в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського і вже залучені до наукового та громадського обігу, поповнився нещодавно описаним та прийнятим на державний облік документальним масивом українського письменника, поета і журналіста Омеляна Дмитровича Розумієнка, самотутня творча спадщина якого досі лишається недостатньо відомою широкому загалові.

Омелян Дмитрович Розумієнко народився 6 (19) січня 1905 р. в селі Лави Сосницького повіту Чернігівської губернії в родині козака-хлібороба. В 1916 р. закінчив чотирирічну сільську початкову школу. Подорослішавши і маючи активну життєву позицію, у 1924 р. набув освіти в Чернігівській радянській партійній школі [1, с. 176].

У 1926 р. переїхав до Новоросійська, звідти був відряджений на навчання до Кубанського робітфаку ім. Ілліча, після закінчення якого в 1929 р. вступив до Північно-Кавказького крайового українського педінституту (м. Краснодар) на мовно-літературний факультет. Паралельно з навчанням працював літпрацівником краснодарської газети «Красное знамя – Червоний стяг», потім відповідальним секретарем, а згодом і редактором цього видання [1, с. 176]. Отримавши в 1932 р. диплом, був залишений екстерном на кафедрі літератури педінституту.

© І. С. Корчемна, 2015

Друкувати вірші О. Д. Розумієнко почав у крайовій українській «Червоній газеті» в 1927 р. В 1931 р. українська секція Кубанської асоціації пролетарських письменників у Краснодарі видала його перший збірник – «Поезії» [1, с. 176]. Від 1930 р. почав писати прозу.

У 1933 р. О. Д. Розумієнко переїжджає до Харкова для продовження навчання в аспірантурі з української літератури, проте як свідомого комуніста з досвідом літературної та журналістської роботи його призначають на посаду редактора Держвидаву «Література і мистецтво».

У 1935 р. його дружиною стає Лідія Василівна Сокол.

У 1937 р. обраний головою Харківського обласного правління Спільки радянських письменників України, а від 23 грудня 1938 р. очолив Харківського обласний відділ Літфонду СРСР.

22 вересня 1941 р. виїхав в евакуацію до Росії, вже від 3 жовтня працював у редакції газети «Большевик» Дурасівського району Саратовської області.

У лютому 1942 р. був мобілізований до армії: в м. Аткарську Саратовської області закінчив прискорений курс школи політскладу, отримав звання старшого політрука, після чого розпочав службу літпрацівника в армійській газеті «Отвага» 2-ї Ударної армії під керівництвом генерала Власова.

25 червня 1942 р. на полі бою дістав тяжке осколкове поранення і був узятий у полон німцями. Перебував у Гатчинському таборі для військовополонених, далі в Каунаській в'язниці, потім у штрафному таборі в Австрії.

Після звільнення з ворожого полону, як офіцер власовської армії, у 1946 р. був засуджений «за зраду Батьківщини» на 10 років виправно-трудових таборів, які відбував у Вишньому Волочку Калінінської області. Вийшов на волю достроково – у відповідності до амністії 1955 р. [1, с. 174–176].

Далі доля закинула Омеляна Дмитровича в Казахстан, де він учительвав у школі, викладаючи історію, літературу та мову. Там же познайомився й одружився з україркою Анастасією Терентіївною. Згодом подружжя переїхало до села Крутогорба Гайсинського району Вінницької області, звідки родом була дружина О. Д. Розумієнка.

Німецький полон та радянські табори підірвали здоров'я письменника: він тяжко хворів, половину подружнього життя пролежав паралізованим. До його останніх хвилин поруч була Анастасія Терентіївна.

Омелян Дмитрович Розумієнко помер 17 вересня 1980 р., похований у селі Крутогорбі. За розпорядженням голови Вінницької

облдерж-адміністрації його могилу взято під державну охорону [2]. Наприкінці 2015 р. має відбутися відкриття пам'ятника з його зображенням¹.

Творча спадщина О. Д. Розумієнка складає низку поетичних та прозових творів, а також публіцистику. Його вірші та рецензії публікувалися в кубанських українських газетах і журналах – «Студент», «Червона газета», «Красное знамя», «Червоний стяг», «Новим шляхом», «Великим колективом», «Поступ»; оповідання та нариси митця були оприлюднені в журналах «Комуніст» та «Літературний журнал», у «Літературній газеті», в газеті «Зоря комунізму» (остання – Лозівський район, Павлодарська область, Казахстан). Світ побачили збірки віршів «Поезії» (Краснодар, 1931), нарисів – «Сади» (Харків, 1932), «За наше добро» (Ростов-на-Дону, 1932), оповідань – «Діло в людях» (Харків, 1934), «Палець» (Київ, 1937), повісті – «Чонгарці» (Харків, 1933), «Матя» (Харків, 1934), розділи з повісті «Місто героїв» (Київ–Харків, 1941), роман «Злам», у двох книгах (кн. 1, Харків, 1932; кн. 2, Київ, 1935) [1, с. 177].

З архівних документів О. Д. Розумієнка сформований особовий фонд, якому надано номер 390. Оформлений на зберігання в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського він містить 88 од. зб. за період від 1924 до 1963 рр. включно і складається з біографічних та творчих матеріалів, документів службової діяльності, листування, фотографій та матеріалів родичів.

Перша група документів, відповідно до схеми систематизації фонду, згрупована в розділ «Біографічні матеріали» (1924–1943 рр.). Це, зокрема, свідоцтва, видані О. Д. Розумієнку Чернігівською радянською партійною школою (од. зб. 1), Кубанським Робітничим факультетом імені Ілліча (од. зб. 3); «Союзный билет» члена «Российского Ленинского Коммунистического Союза Молодёжи», виданий Чорноморським округом (од. зб. 2); мандат члена Краснодарського районного комітету ВКП(б) Північно-Кавказького краю (од. зб. 4), свідоцтво про одруження з Л. В. Сокол (од. зб. 5); довідку, видану родині Сокол-Розумієнко Дурасівським районним військкоматом про те, що О. Д. Розумієнко призваний в армію як політрук запасу (од. зб. 6).

Літературний спадок О. Д. Розумієнка репрезентують автограф збірки оповідань, до якої увійшли твори – «Син каторжника», «Живи як знаєш», «У Мусія Панасовича», [«За моє жито та мене й побито»], «З-за свині», «Робота й розплата» ([1930-ті] рр.) (од. зб. 11–16); машинописи окремих оповідань (деякі з правками автора) – «У лютому 1918 року» (1935 р.)

¹ Записано 25.06.2015 р. (по телефону) зі слів Світлани Іванівни Кондратюк, голови Куянської сільської ради Гайсинського р-ну Вінницької обл.

(од. зб. 7), «Соколи» (листопад 1940 р.) (од. зб. 17), «У півньову хату» (листопад 1940 р.) (од. зб. 18), «В родных местах» (грудень 1941 – січень 1942 р.) (од. зб. 23), «Що підказали вогні» (1941–1942 рр.) (од. зб. 24), «Передайте синам!..» (19 лютого 1942 р.) (од. зб. 25); друкарська верстка повісті «Місто героїв. Епізоди з оборони Луганська» (1936 р., 1940 р.) (од. зб. 8); нариси «Виборець» (1938 р.) (од. зб. 9), «Від усього серця» ([1938] р.) (од. зб. 10); автограф мемуарів [«Спогади про 1941–1942 роки»] (22 вересня [1941] – 3 лютого [1942] р.) (од. зб. 21); байки «Про павука» (2–3 липня [1941] р.) (од. зб. 19), «Розчавити павука» (2–3 липня 1941 р.) (од. зб. 20); вірш «Песня о подарках» (26 жовтня 1941 р.) (од. зб. 22); новела «Тамара» (б. д.) (од. зб. 26).

Матеріали службової діяльності О. Д. Розумієнка умовно можна розділити на два комплекси. Перший – це офіційні документи, зокрема витяг з протоколу засідання Президії Харківського обласного правління Спілки радянських письменників України від 23 грудня 1938 р. про організаційну структуру Президії Спілки та розподіл обов'язків між членами Президії (од. зб. 27); довіреність, видана О. Д. Розумієнку 31 грудня 1940 р. директором Української філії Літфонду СРСР Г. Б. Циновим-Виноградовим про уповноваження його діяти в справах Харківського обласного відділу Літфонду СРСР (од. зб. 28); документи про кошторис Української філії Літфонду СРСР (акт про фінансовий стан за підписами О. Д. Розумієнка, В. А. Мамиконяна, Б. Д. Муравича, Г. М. Колодіна від 21 вересня 1941 р. та лист-звіт О. Д. Розумієнка до директора Літфонду СРСР В. Хмари 6 жовтня 1941 р.) (од. зб. 29–30).

Другий комплекс ілюструє діяльність О. Д. Розумієнка на посаді відповідального редактора газети «Большевик». Так, у фонді зберігається випуск цієї газети від 25 січня 1942 р. (од. зб. 32) та листівка «От Советского информбюро. Вечернее сообщение 3 февраля», випущена в друкарні «Большевика» (од. зб. 33). Крім того, як свідчать мемуари Омеляна Дмитровича (од. зб. 21, арк. 31зв.), оповідання «О чем говорили огни» (од. зб. 31) та «Это было начало» (од. зб. 34) авторства П. Брусова допрацював та опублікував у газеті «Большевик» від 26 грудня 1941 р. та 6 лютого 1942 р. власне Розумієнко.

Листування складає найменшу за обсягом групу документів; воно представлено кореспонденціями, датованими 19 листопада 1940 р. та 6 січня 1941 р., від заступника завідуючого відділом пропаганди та агітації Ворошиловградського обкому КП(б)У Л. Гнускіна з проханням надіслати йому рукопис книги «Місто» (од. зб. 36) та з наступним відгуком на цей твір (од. зб. 36).

Серед фотоматеріалів – фотографії О. Д. Розумієнка під час навчання в Чернігівській радянській партійній школі весною 1924 р. (од. зб. 37), з невстановленими особами в [1930-х роках] (од. зб. 44–45), з групою осіб під час відпочинку в санаторії «Złocza» 28 вересня 1940 р. (од. зб. 48–49), фотопортрет [1933–1937 рр.] (од. зб. 39), фото родини Розумієнків [1930-ті роки] (од. зб. № 46). Є фотографії родини Соколів за 1930–1946 рр. (од. зб. 38, 40–43, 47). Окрім того, у фонді є чимало фотографій невстановлених осіб (од. зб. 50–54, 55, 56–57, 58–61, 62–78).

Матеріали родичів фондоутворювача представлені документами дружини – Сокол Лідії Василівни (посвідчення від 30 червня 1926 р. про закінчення повного курсу Харківської семирічної трудової школи № 15 (од. зб. 79), трудовий список за 26 квітня 1929 – 27 липня 1938 р. (од. зб. 80), свідоцтво від 26 вересня 1929 р. про отримання кваліфікації старшого рахівника і статиста, видане Харківською торговельно-промисловою профшколою (од. зб. 81); дочки – Розумієнко Олександри Омелянівни (картки успішності та атестат зрілості за 1946–1953 рр., видані середніми школами Харкова (од. зб. 82–84); записниками Лідії Василівни та Олександри Омелянівни Розумієнко (24 листопада 1950 – [1954] рр.) (од. зб. 85–86), а також листами від 1 травня 1956 та 3 березня 1963 р. від Р. Папченка (од. зб. 87) та О. Сокола (од. зб. 88).

На тлі практично повної відсутності інформації про Омеляна Дмитровича Розумієнка документи особового фонду № 390, що зберігається в Інституті рукопису НБУВ, складають чи не єдине джерело для вивчення життя та творчості цього українського поета, письменника та журналіста.

Список використаних джерел

1. Чумаченко В. Я – не зрадник... / Віктор Чумаченко // Березіль. – 1995. – № 5–6. – С. 170–178.
2. Вклад наших земляків у розвиток культури, мистецтва, освіти, літератури, фізичної культури і спорту [Електронний ресурс] // Сайт Гайсинської районної державної адміністрації. – Режим доступу: <http://www.gaysin-rda.gov.ua/2012-09-28-07-30-12.html>.

References

1. Chumachenko, V. (1995). Ya – ne zradnyk... [I am not a traitor...]. In *Berezil*, 5–6, pp. 170–178. [In Ukrainian].
2. Haisyn Regional State Administration. (2012). Vklad nashykh zemliakiv u rozvytok kultury, mystetstva, osvity, literatury, fizychnoi kultury i sportu [Our compatriots contribution to the development of culture, art, education, literature, physical education and sport]. Retrieved from <http://www.gaysin-rda.gov.ua/2012-09-28-07-30-12.html>. [In Ukrainian].

I. Korchemna

The archive of a writer and poet O. Rozumienko in the fonds of the Institute of Manuscript of V. Vernadsky National Library of Ukraine

In the article we have attempted to dispose the life path of a Ukrainian writer, poet and journalist Omelian Rozumienko, whose original works are practically unknown to the general public. Based on the fond documents, systematized, explored and accepted for state record at the Institute of Manuscript of V. Vernadsky National Library of Ukraine, we managed to reconstruct O. Rozumienko's biography and his creative achievements. Presented to science are his poetic and narrative works, as well as the acute and urgent publicistic writings.

Key words: Institute of Manuscript of VNLU, personal archival fond, Omelian Dmytrovych Rozumienko, literature, poetry, journalism.

И. С. Корчемная

Архив писателя, поэта Е. Д. Розумиенко в фондах Института рукописи Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

В статье предпринята попытка восстановить жизненный путь украинского писателя, поэта и журналиста Емельяна Дмитриевича Розумиенко, самобытное творчество которого является практически неизвестным широкой общественности. На основании документов фонда, систематизированных, изученных и принятых на государственный учёт в Институте рукописи Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского, удалось реконструировать биографию Е. Д. Розумиенко и его творческие достижения. В научный оборот включены поэтические и повествовательные произведения деятеля, его острая и злободневная публицистика.

Ключевые слова: Институт рукописи НБУВ, личный архивный фонд, Емельян Дмитриевич Розумиенко, литература, поэзия, публицистика.